

The book cover features a central orange band with white text. Above and below this band are geometric patterns: a light beige grid at the top and a grey/blue grid at the bottom. The bottom half of the cover is dominated by a large, low-angle photograph of a circular architectural structure, possibly a dome or a series of arches, looking up towards a bright light source.

Agnieszka Hess

SPOŁECZNI UCZESTNICY MEDIALNEGO DYSKURSU POLITYCZNEGO W POLSCE

Mediatyzacja i strategie komunikacyjne
organizacji pozarządowych

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

SPOŁECZNI UCZESTNICY MEDIALNEGO DYSKURSU POLITYCZNEGO W POLSCE

Agnieszka Hess

**SPOŁECZNI UCZESTNICY MEDIALNEGO
DYSKURSU POLITYCZNEGO W POLSCE**

**Mediatyzacja i strategie komunikacyjne
organizacji pozarządowych**

Książka dofinansowana przez Uniwersytet Jagielloński ze środków Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej oraz Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej

RECENZENT

Prof. dr hab. Teresa Sasińska-Klas

PROJEKT OKŁADKI

Agnieszka Winciorek

© Copyright by Agnieszka Hess & Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

Wydanie I, Kraków 2013

All rights reserved

Niniejszy utwór ani żaden jego fragment nie może być reprodukowany, przetwarzany i rozpowszechniany w jakikolwiek sposób za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych oraz nie może być przechowywany w żadnym systemie informatycznym bez uprzedniej pisemnej zgody Wydawcy.

ISBN 978-83-233-3527-6

www.wuj.pl

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

Redakcja: ul. Michałowskiego 9/2, 31-126 Kraków

tel. 12-631-18-81, tel./fax 12-631-18-83

Dystrybucja: tel. 12-631-01-97, tel./fax 12-631-01-98

tel. kom. 506-006-674, e-mail: sprzedaz@wuj.pl

Konto: PEKAO SA, nr 80 1240 4722 1111 0000 4856 3325

Spis treści

WSTĘP	9
--------------------	----------

ROZDZIAŁ I. Społeczeństwo obywatelskie i sfera publiczna w rozważaniach nad współczesną demokracją	17
1.1. Społeczne wyobrażenia demokracji.....	18
1.1.1. Polityczny i społeczny wymiar demokracji	20
1.1.2. Agregacja preferencji społecznych	21
1.1.3. Środowisko społeczne jako źródło instytucjonalnej stabilizacji władzy politycznej.....	23
1.2. Społeczeństwo obywatelskie jako centralna kategoria we współczesnych koncepcjach demokracji.....	25
1.2.1. Rola państwa w koncepcjach społeczeństwa obywatelskiego	25
1.2.2. Znaczenie debaty i opinii publicznej dla społeczeństwa obywatelskiego	29
1.3. Sfera publiczna jako przestrzeń komunikowania się uczestników debaty publicznej	31
1.3.1. Proces komunikowania i media a przeobrażenia demokratycznej sfery publicznej.....	33
1.3.2. Pesymistyczne i optymistyczne poglądy dotyczące roli mediów i współczesnej sfery publicznej	37
1.3.3. Nowe technologie komunikacyjne jako potencjalne czynniki rozszerzania bądź ograniczania społeczeństwa obywatelskiego i sfery publicznej.....	41
1.4. Partycypacja obywatelska i dyskurs społeczny w koncepcjach demokracji deliberatywnej.....	46

ROZDZIAŁ II. Mediaryzacja organizacji społecznych jako obszar badań w studiach nad komunikacją polityczną.....	53
2.1. Komunikacja polityczna – definicja pojęcia	54
2.1.1. Modele procesu komunikowania.....	57
2.1.2. Komunikacja polityczna jako proces polityczny	62
2.1.3. Aktorzy komunikacji politycznej.....	67

2.2. Relacje mediów masowych i organizacji społecznych w studiach nad komunikacją polityczną w perspektywie politologicznej.....	69
2.2.1. Społeczni aktorzy w procesie komunikacji politycznej	74
2.2.2. Organizacje pozarządowe jako społeczni aktorzy komunikacji politycznej.....	79
2.3. Mediatyzacja organizacji społecznych i politycznych	84
2.3.1. Mediatyzacja – definicja pojęcia	85
2.3.2. Medialna konstrukcja rzeczywistości.....	87
2.3.3. Czynniki atrakcyjności medialnej informacji.....	88
2.3.4. Informowanie w mediach	91
2.3.5. Mediatyzacja organizacji.....	96

ROZDZIAŁ III. Organizacje pozarządowe jako społeczni uczestnicy dyskursu politycznego w Polsce

99

3.1. Schemat badań reprezentacji medialnych i strategii komunikacyjnych organizacji pozarządowych	101
3.2. Oś relacji organizacji pozarządowych i administracji publicznej.....	102
3.2.1. Czynniki hamujące rozwój sektora pozarządowego w pierwszym okresie III RP	103
3.2.2. Otoczenie instytucjonalne	106
3.2.3. Organizacje pozarządowe jako instrument partycypacji obywatelskiej	111
3.2.4. Organizacje pozarządowe jako instrument reprezentacji interesów społecznych.....	117
3.2.5. Modele relacji organizacji pozarządowych i administracji publicznej.....	123
3.3. Oś relacji organizacji pozarządowych i partii politycznych.....	126
3.3.1. Uwarunkowania wzajemnych relacji.....	129
3.3.2. Parapolityczny styl działania organizacji pozarządowych.....	132
3.3.3. Modele relacji organizacji pozarządowych i partii politycznych.....	135
3.4. Oś relacji organizacji pozarządowych i mediów	136
3.4.1. Media własne organizacji pozarządowych jako narzędzie inicjowania i prowadzenia debaty w sferze publicznej.....	136
3.4.2. Oczekiwania mediów i organizacji pozarządowych w relacjach wzajemnych	138
3.5. Reprezentacje medialne a dyskurs medialny	139

ROZDZIAŁ IV. Medialne reprezentacje organizacji pozarządowych

145

4.1. Badanie przekazów w mediach – analiza zawartości w badaniach medialnych reprezentacji.....	146
4.1.1. Prasa codzienna i telewizyjne serwisy informacyjne jako główne źródła informacji.....	147
4.1.2. Dobór próby i ramy czasowe badań	151
4.1.3. Kategorie analizy i wskaźniki zróżnicowania przekazu mediów.....	153
4.1.4. Płaszczyzny analizy i pytania badawcze.....	155
4.1.5. Organizacje pozarządowe w rzeczywistości przekazów medialnych.....	159
4.1.6. Ramy interpretacyjne i modele zachowań mediów w obszarze prezentacji organizacji pozarządowych	205

4.2. Badanie nadawców przekazu w kontekście wywiadów pogłębionych z dziennikarzami, przeprowadzonych w badaniach medialnych reprezentacji organizacji pozarządowych	208
4.2.1. Organizacje pozarządowe i ich wzajemne relacje z administracją publiczną i partiami politycznymi w opinii dziennikarzy	210
4.2.2. Wzajemne relacje organizacji pozarządowych i mediów w opinii dziennikarzy	217
4.2.3. Praktyka dziennikarska i redakcyjna w zakresie przygotowywania materiałów medialnych dotyczących organizacji pozarządowych	223
4.2.4. Organizacje pozarządowe jako aktorzy debaty publicznej w opinii dziennikarzy	235
ROZDZIAŁ V. Strategie komunikacyjne organizacji pozarządowych	239
5.1. Zakres wykorzystywania przez organizacje pozarządowe ich stron WWW oraz aplikacji Web 2.0	242
5.1.1. Dobór próby i kategorie analizy	243
5.1.2. Poziom adaptacji przez organizacje pozarządowe narzędzi internetowych na podstawie paradygmatu komunikacji jedno- i dwukierunkowej	246
5.2. Profesjonalizacja organizacji pozarządowych w obszarze komunikacji z otoczeniem	256
5.2.1. Strategie komunikacyjne wybranych organizacji pozarządowych	259
5.2.2. Wzajemne relacje organizacji pozarządowych i mediów w opinii przedstawicieli organizacji pozarządowych	278
5.2.3. Organizacje pozarządowe i ich wzajemne relacje z administracją publiczną i partiami politycznymi w opinii przedstawicieli organizacji pozarządowych	292
5.2.4. Relacje organizacji pozarządowych i mediów jako element procesu komunikacji politycznej	298
ZAKOŃCZENIE	301
ANEKS	309
SPIS TABEL, WYKRESÓW I ILUSTRACJI	319
BIBLIOGRAFIA	323

Wstęp

We współczesnej refleksji o demokracji coraz więcej miejsca zajmują rozważania skupiające się wokół koncepcji deliberatywnych, w myśl których ogólnospołeczna debata jest niezbędnym elementem procesów decyzyjnych podejmowanych przez demokratyczne władze. Na wzrost znaczenia tego kierunku myślenia o demokracji mają wpływ przeobrażenia dokonujące się w obszarze stosunków władzy, komunikacji publicznej, a także w strukturze współczesnych społeczeństw.

Przez dwie powojenne dekady w polityce państw demokratycznych (lata 50. i 60. XX wieku) dominował paradygmat szerokiego sojuszu na rzecz wzrostu bezpieczeństwa i dobrobytu. W sferze publicznej funkcjonowały, przede wszystkim, wyspecjalizowane i instytucjonalizowane organizacje polityczne, których zadania skupiały się na rządzeniu oraz rozwiązywaniu konfliktów społecznych i politycznych. Wzory życia obywateli były skoncentrowane wokół „prywatności” pojmowanej w kategoriach rodziny. W latach 70. XX wieku rozpoczął się proces łączenia się politycznych i pozapolitycznych sfer życia społecznego, który, z jednej strony, polegał na przewartościowaniu podstaw ustrojowej organizacji państwa, z drugiej zaś wynikał z zachowań obywateli próbujących uzyskać kontrolę nad elitami politycznymi.

Przemiany systemów społeczno-politycznych i gospodarczych w europejskich krajach demokratycznych, w tym w Polsce, polegają obecnie, w głównej mierze, na decentralizacji wielu funkcji władzy publicznej, które tradycyjnie były wykonywane na szczeblu centralnym. Tendencji tej sprzyja rozwój nowoczesnych technologii komunikacyjnych, którego wynikiem jest jednoczesny dostęp podmiotów politycznych, społecznych i poszczególnych obywateli do informacji w państwie, a także w obszarze ponadpaństwowym i sferze ponadnarodowej. Za sprawą mediów, które mają dzisiaj możliwość informowania, w zasadzie, o każdym obszarze życia społeczno-politycznego, i dzięki wykorzystywaniu nowych narzędzi komunikowania, które ułatwiają bezpośredni kontakt z obywatelami, aktorzy społeczni¹ stają się w debacie publicznej

¹ W odróżnieniu od aktorów politycznych, aktorzy społeczni nie biorą udziału w wyborach i w bezpośrednich strukturach władzy.

w coraz większym zakresie coraz bardziej równorzędnymi partnerami aktorów politycznych. Dla instytucji władzy publicznej oznacza to, że rządzenie bez uwzględniania konsultacji społecznych staje się trudne, co dobitnie obrazuje przebieg negocjacji i procesu decyzyjnego w sprawie podpisania i ratyfikowania przez Polskę europejskiej dyrektywy dotyczącej ochrony praw autorskich w Internecie (ACTA), reformy emerytalnej i innych. To sprawia, że procesy modernizacyjne współczesnych systemów demokratycznych są coraz częściej postrzegane w kategoriach instytucjonalizowania dialogu obywatelskiego².

Znajduje to odzwierciedlenie w sposobie funkcjonowania systemów władzy, które przyjmują coraz wyraźniej formę współpracy sieciowej podmiotów publicznych i niepublicznych. Na poziomie rozważań teoretycznych na temat pożądanego modelu sprawowania władzy wielu analityków i obserwatorów skłania się dziś ku koncepcji demokracji uczestniczącej, którą uznaje się za formę kompensacji identyfikowanym deficytom demokracji przedstawicielskiej³. W najnowszych koncepcjach uwaga analityczna skupia się na jakości zaangażowania obywateli w życie polityczne. Ocenę funkcjonowania demokracji jako systemu sprawowania władzy uzależnia się nie tylko od partycypacji politycznej obywateli, do której zalicza się, przede wszystkim, udział w wyborach i członkostwo w organizacjach *stricto* politycznych, tj. partiach, ale także samoorganizację społeczeństwa, udział i reprezentację różnych organizacji społecznych w sferze publicznej oraz w procesie podejmowania decyzji na różnych szczeblach funkcjonowania państwa. Centralnymi kategoriami współcześnie prowadzonych badań nad demokracją czyni się zatem sferę publiczną (a w jej obrębie jakość debaty publicznej) i społeczeństwo obywatelskie (w tym jakość uczestnictwa społecznego). We współczesnym dyskursie politycznym pojęcie *deliberacji* jest mocno osadzone. Rozwój partycypacji obywatelskiej ma bowiem, w założeniu, wspomagać *polityka deliberatywna*, którą rozważa się jednocześnie jako formalną procedurę demokracji oraz sieć nieformalnych powiązań⁴. Co najmniej od momentu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, w różnych dokumentach emitowanych przez władze publiczne, zawierane są odniesienia nawiązujące do potrzeby zwiększania i pogłębiania partycy-

² Dialog obywatelski obejmuje szerokie spektrum spraw społecznych, jego przedmiotem są wszelkie zagadnienia związane z miejscem i sposobem działania obywateli w państwie i życiu społecznym. Uczestnikami zinstytucjonalizowanego dialogu obywatelskiego jest strona rządowa składająca się z reprezentantów władzy wykonawczej i jej organów (państwo odgrywa rolę regulacyjną) oraz strona obywatelska, reprezentowana przede wszystkim przez organizacje pozarządowe. Zob. W. Misztal, *Dialog obywatelski we współczesnej Polsce*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011, s. 149–152.

³ J. Fishkin, *Democracy and Deliberation: New Directions for Democratic Reform*, Yale University Press, New Haven 1991; D. Miller, *Deliberative Democracy and Social Choice*, „Political Studies” 1992, t. 40, s. 54–67; S. Benhabib, *Deliberative Rationality and Models of Democratic Legitimacy*, „Constellations” 1994, t. 1, nr 4, s. 26–52; D. Held, *Modele demokracji*, przekł. W. Nowicki, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010; W. Misztal, *Dialog obywatelski w Polsce* [w:] P. Gliński, A. Kościński (red.), *Siciński i socjologia. Style życia, społeczeństwo obywatelskie, studia nad przyszłością*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2009, s. 53–66; D. Długosz, J. Wygnański, *Obywatele współdecydują: przewodnik po partycypacji społecznej*, Stowarzyszenie na rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych, Warszawa 2005; J. Sroka, *Deliberacja i rządzenie wielopasmowe. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009.

⁴ J. Sroka, *Deliberacja i rządzenie wielopasmowe...*, s. 7–27.

pacji obywatelskiej m.in. przez włączanie w procesy decyzyjne reprezentacji organizacji pozarządowych stanowiących instytucjonalny rdzeń społeczeństwa obywatelskiego⁵. Niezwykle istotne w badaniach współczesnych demokracji stają się wnioski wyprowadzane z obserwacji przepływu informacji i procesów komunikacyjnych zachodzących między uczestnikami procesów politycznych.

W zależności od elementów procesu społecznego i ich wzajemnych relacji, charakteru nadawców, odbiorców i specyfiki komunikatu określa się swoistość różnych systemów, w tym systemu komunikacji politycznej. W sferze publicznej jego trzema najważniejszymi ogniwami są: aktorzy polityczni, media i obywatele, między którymi wytwarzają się specyficzne relacje i sieci interakcji, mające wpływ na jakość i rezultat procesu komunikacji politycznej. Społeczeństwo występuje w nim w różnych rolach: odbiorców i użytkowników mediów, obywateli i wyborców czy organizacji i instytucji o charakterze publicznym. Te ostatnie mają bezpośredni lub pośredni wpływ na każdy z elementów komunikacji politycznej: na system polityczny, medialny i społeczny. Klasyczne ujęcie politologiczne akcentuje przede wszystkim systemowe uwarunkowania procesu komunikacji politycznej, co pozwala na określenie znaczenia obiegu informacji między uczestnikami tego procesu dla jakości i rozwoju systemu. Ujęcie komunikologiczne skupia uwagę głównie na aspektach komunikowania masowego (w kontekście rozwoju mediów masowych) oraz działaniach komunikacyjnych aktorów tego procesu. Poniższa analiza łączy oba te ujęcia. Punktem wyjścia do analizy strategii komunikacyjnych realizowanych w obrębie organizacji społecznych, podejmowanych w celu zaistnienia i funkcjonowania w medialnej sferze publicznej, są teorie, modele i koncepcje odnoszące się do procesu komunikacji politycznej w kontekście wzajemnych relacji uczestników tego procesu.

W literaturze przedmiotu istnieje wiele hipotez, ustaleń naukowych, modeli teoretycznych, wyników badań empirycznych i uzasadnionych interpretacji systematyzujących obszar badań komunikacji politycznej, ale większość z nich dotyczy podstawowych elementów tego procesu, tj. podmiotów *stricto* politycznych, sprawujących władzę lub stawiających sobie za cel uczestniczenie w jej sprawowaniu (polityków, partii politycznych, instytucji władzy), oraz ich relacji z mediami. Stosunkowo rzadko podejmuje się badania nad reprezentacją organizacji społecznych w dyskursie politycznym oraz ich strategii komunikacyjnych zorientowanych na obecność w tym dyskursie. Tymczasem, w dobie wszechobecności mediów, które coraz szybciej przekazują coraz więcej informacji dostępnych w tym samym czasie dla elit politycznych, władzy oraz obywateli, organizacje społeczne odgrywają rolę nie tylko w zakresie identyfikowania i reprezentowania problemów różnych grup obywateli w debacie publicznej, lecz także są ważnymi aktorami na każdym etapie procesu podejmowania decyzji politycznych. Z jednej strony działające w określonych środowiskach organizacje społeczne coraz lepiej orientują się w najważniejszych i najbardziej aktualnych kwestiach, przez co ujawniają swój potencjał w zakresie kształtowania obszaru obywatelskiego dyskursu politycznego i zaspokajania potrzeb społecznych. Z drugiej strony coraz częściej odgrywają one istotne role w zakresie agregacji interesów obywateli, które były wcześniej przypisane przede wszystkim

⁵ *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego*, projekt dokumentu po konsultacjach społecznych, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa, 10 września 2011.

partiom politycznym. Dzieje się tak m.in. na skutek słabnących więzi między partiami nastawionymi głównie na osiąganie sukcesów wyborczych a ich masowym elektoratem. Co więcej, dla silnie zorganizowanych, scentralizowanych i masowych partii politycznych organizacje społeczne mogą odgrywać rolę swoistych doradców w zakresie identyfikacji i zaspokajania żądań poszczególnych grup społecznych, a także mogą stanowić rodzaj funkcjonalnego środowiska partii. Przy czym relacje między partiami a organizacjami społecznymi są kolejnym, ważnym i słabo zbadanym obszarem komunikacji politycznej. Poza tym współpracą z organizacjami społecznymi coraz bardziej są zainteresowane instytucje władzy. Aktorzy społeczni mogą bowiem pełnić funkcję ośrodka ostrzegania o narastających problemach, konfliktach czy kryzysach społecznych i stanowić ważny element ich komunikacji ze społeczeństwem⁶.

Dyskutowanie i konsultowanie przez instytucje władzy każdego problemu ze wszystkimi obywatelami jest utopią, jednak społeczeństwo coraz bardziej instytucjonalizuje się w celu wpływania na procesy decyzyjne i kontrolowania elit. W obszarze komunikacji politycznej na znaczeniu zyskują zatem nie tylko wzajemne relacje aktorów politycznych i mediów, lecz także aktorów społecznych – reprezentujących społeczeństwo obywatelskie – i mediów. Współczesna demokracja staje się równocześnie *demokracją medialną* w tym znaczeniu, że podmioty uczestniczące w debacie publicznej nie mogą obejść się bez mediów i ich przekazów. Wprawdzie tradycyjne media (prasa, radio, telewizja) tracą pozycję głównego dostawcy informacji, ale zyskują znaczenie jako swoisty selekcyoner informacji przedostających się, również ze źródeł internetowych, do opinii publicznej. Jeśli zatem rdzeniem sfery publicznej są media, a instytucjonalnym rdzeniem społeczeństwa obywatelskiego są organizacje pozarządowe, to studia nad komunikacją polityczną powinny uwzględniać ich wzajemne relacje.

Obszar badawczy niniejszej pracy dotyczy wzajemnego oddziaływania wielkich i jednocześnie wielowymiarowych podsystemów komunikacji politycznej, jakimi są, z jednej strony, społeczeństwo obywatelskie, a z drugiej – medialna sfera publiczna. W studiach nad komunikacją polityczną obserwacja zagadnień społeczeństwa obywatelskiego obejmuje co najmniej jego dwa wymiary: a) ogólny, oznaczający społeczne zaangażowanie w sprawy polityczne ujawniające się m.in. w uczestnictwie obywateli w różnego rodzaju organizacjach i ruchach społecznych, których ambicją jest wpływanie na procesy polityczne, poziom zainteresowania obywateli sprawami politycznymi i włączanie się przez nich w dyskusje polityczne w sferze publicznej, oraz b) instytucjonalny, skupiający uwagę przede wszystkim na organizacjach społecznych pretendujących bądź postrzeganych przez pozostałych uczestników procesu komunikacji politycznej, w tym obywateli jako zbiorowości, jako reprezentacji społeczeństwa obywatelskiego. W pierwszym wypadku analiza mediów skupia się na określeniu funkcjonalnej roli mediów w tworzeniu klimatu wokół *politycznego społeczeństwa obywatelskiego*, w drugim – dotyczy mediatyzacji konkretnych organizacji społecznych.

⁶ Osobną sprawą pozostaje kwestia aspiracji sektora pozarządowego (utożsamianego ze zinstytucjonalizowaną formą społeczeństwa obywatelskiego) do udziału w różnych formach władzy politycznej i zwiększania swego wpływu na państwo, które to aspiracje są krytykowane przez organizacje pozarządowe i przedstawicieli elit, myślących o społeczeństwie obywatelskim jako o alternatywie dla politycznej działalności państwa.

Prezentowane powyżej wymiary relacji mediów i organizacji społecznych w procesie komunikacji politycznej wyznaczają granice obszaru badawczego podjętego w niniejszej pracy. Takie ujęcie problemu pozwala, z jednej strony, na analizę procesu mediatyzacji organizacji społecznych, z drugiej zaś na bliższe przyjrzenie się procesom modernizacyjnym zachodzącym w polskiej demokracji. Z przyczyn obiektywnych praca nie wyczerpuje tematu i nie pretenduje do całościowego opracowania podejmowanego w niej zagadnienia. Skupia się na analizie reprezentacji aktorów społecznych w dyskursie medialnym, z jednej strony, oraz działaniach komunikacyjnych, zorientowanych na wypracowanie pożądanego przekazu w mediach podejmowanych przez tych aktorów, z drugiej.

Zakres dociekań niniejszej pracy ograniczono do sektora organizacji pozarządowych. Problematyka komunikacji politycznej najpełniej uwidacznia się bowiem w jej formach instytucjonalnych. We współczesnym społeczeństwie polskim można wyróżnić co najmniej pięć obszarów przejawiania się samoorganizacji obywatelskiej. Są nimi: samorząd terytorialny, ruchy i organizacje nieformalne (subkultury młodzieżowe, różnego rodzaju komitety obywatelskie, niesformalizowane ruchy społeczne i polityczne itp.), związki zawodowe, partie polityczne i organizacje pozarządowe. Dwa ostatnie w znacznym stopniu są związane z podmiotami społecznymi funkcjonującymi w pozostałych trzech obszarach samoorganizacji, coraz częściej stanowią dojrzałą formę organizacji ruchów nieformalnych i w rozmaity sposób wkraczają w świat polityki i partii politycznych⁷. Organizacje pozarządowe w studiach nad komunikacją polityczną traktuje się w kategorii platform partycypacji obywateli, dających możliwość rozciągania praktyki dialogu i prowadzenia debat publicznych, oraz w kategorii partnerów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie w relacjach z aktorami politycznymi. Pytanie o reprezentacje organizacji pozarządowych w dyskursie mediów jest zatem refleksją z jednej strony nad zdolnością tych aktorów społecznych do kształtowania polityk publicznych i obecnością tych polityk w medialnej sferze publicznej, a z drugiej – nad typem zachowań mediów wobec tych procesów.

Pytania dotyczące uczestnictwa organizacji pozarządowych w sprawach będących domeną partii i polityków zawierają się w ogólnej dyskusji na temat roli społeczeństwa obywatelskiego we współczesnych demokracjach. Dyskusja ta toczy się także w Polsce. Dotychczasowe badania w obszarze udziału sektora pozarządowego w sferze politycznej w naszym kraju podejmowały zagadnienia dotyczące: określania poziomu uczestnictwa społecznego organizacji pozarządowych i wyjaśniania ich relacji ze światem polityki, metod i technik pomiaru uczestnictwa społecznego oraz analizy struktur i sposobów zarządzania tymi organizacjami. Lukę badawczą i informacyjną stanowi natomiast obszar relacji mediów i organizacji pozarządowych w procesie komunikacji politycznej.

Zakres tego zagadnienia zawiera się w obszarze nauk o polityce, socjologii polityki i nauk o mediach. Obejmuje on szeroko pojęty proces podejmowania decyzji politycznych, uwzględniający wszystkie jego etapy, począwszy od artikulacji problemu, definiowania problemu przez definiowanie polityki, rozwoju problemu po

⁷ P. Gliński, *Bariery samoorganizacji obywatelskiej* [w:] H. Domański, A. Ostrowska, A. Rychard (red.), *Niepokoje polskie*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2004, s. 227–228.

implementację polityki, a następnie jej ewaluację. Do objaśniania związków między procesami politycznymi a procesami komunikacji politycznej wykorzystano w pracy *fazowy model procesu politycznego* (niem. *Phasenmodell des politischen Prozesses*) zaproponowany przez Otfrieda Jarrena, Patricka Dongesa i Hartmuta Weßlera⁸. Przy czym obszarem szczególnego zainteresowania jest reprezentacja III sektora oraz sposób prezentacji relacji organizacji pozarządowych i aktorów politycznych w dyskursie mediów, którym – mimo zagęszczających się i coraz bardziej rozproszonych struktur komunikacyjnych – przypisuje się istotną rolę w kształtowaniu opinii publicznej⁹. W pracy przyjęto założenie prezentowane m.in. przez Jürgena Habermasa i Niklasa Luhmanna, że choć medialna sfera publiczna jest swoistą konstrukcją, a nie odbiciem rzeczywistości, i że odbiorcy z konieczności obserwują procesy społeczne „z drugiej ręki”, to media wytwarzają „produkt”, który może być obserwowalny przez inne podsystemy społeczne¹⁰. Bardzo przydatna jest tu także *teoria reprezentacji społecznych* Serge’a Moscoviciego, w myśl której przyjęto, że *reprezentacji medialnych* nie można traktować jako oddzielnych przekazów, ale bardziej jako wybiórcze modele przedstawiania rzeczywistości formujące się w wyniku procesu komunikacyjnego uzgadniania¹¹. Proces ten obejmuje m.in. wielostronne relacje między dziennikarzami, bohaterami przekazów i odbiorcami treści medialnych, kierującymi się różnymi interesami komunikacyjnymi. W tym sensie media są miernikiem obywatelskości społeczeństwa i relacji społecznych¹². Celem prowadzonych badań empirycznych była identyfikacja dominujących funkcji mediów w odniesieniu do procesów instytucjonalizacji dialogu obywatelskiego, który jest przez autorkę książki postrzegany jako element modernizacji współczesnych demokracji. W wymiarze ogólnym praca ma na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie: czy media swoją zawartością przyczyniają się do zakotwiczenia organizacji pozarządowych w sferze polityki instytucjonalnej i jakie to rodzi konsekwencje dla sfery publicznej i tworzącego się w jej obrębie społeczeństwa obywatelskiego?

Spodziewane odpowiedzi na powyższe pytania skłaniają autorkę do postawienia następujących hipotez badawczych:

– H1. Organizacje pozarządowe mają ambicje oddziaływania na polityczne procesy decyzyjne, co prowadzi do rozwijania przez nie strategii komunikacyjnych oraz profesjonalizacji ich działań w obszarze relacji z mediami.

⁸ O. Jarren, H. Schatz, H. Weßler, *Medien und politischer Prozess* [w:] O. Jarren, H. Schatz, H. Weßler (red.), *Medien und politischer Prozess*, Verlag für Sozialwissenschaften, Opladen 1996, s. 9–40. O. Jarren i P. Donges zmodyfikowali model z 1996 r., wyznaczając w nim miejsce m.in. prestiżowym mediom drukowanym; zob. O. Jarren, P. Donges, *Politische Kommunikation in der Mediengesellschaft. Eine Einführung*, wyd. I, Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2002 (wyd. II: 2006, wyd. III: 2011). W ostatnim wydaniu książki model został opublikowany na s. 205.

⁹ N. Luhmann, *Realność mediów masowych*, przekł. J. Barbacka, Wydawnictwo GAJT, Wrocław 2009; J. Habermas, *Faktyczność i obowiązki. Teoria dyskursu wobec zagadnień prawa i demokratycznego państwa prawa*, przekł. A. Romaniuk, R. Marszałek, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ S. Moscovici, *The Phenomenon of Social Representations* [w:] R. Farr, S. Moscovici (red.), *Social Representations*, Cambridge University Press, Cambridge 1984, s. 3–69.

¹² N. Luhmann, *Realność mediów masowych*, s. 103.

– H2. Media dostrzegają konieczność zakotwiczenia instytucji obywatelskich w sferze polityki instytucjonalnej, co prowadzi do obecności organizacji pozarządowych w medialnym dyskursie politycznym.

– H3. Organizacje pozarządowe, które angażują się w debatę publiczną, stanowią istotne źródło informacji dziennikarskiej, co sprawia, że wzrasta ich rozpoznawalność i znaczenie w sferze publicznej.

Cele projektu badawczego rozstrzygnęły o strukturze i podziale treści w pracy. Pierwszy rozdział przedstawia kategorie społeczeństwa obywatelskiego i sfery publicznej we współczesnych teoriach demokracji. Część zawartych w nim wątków została potraktowana systematyzująco, gdyż zagadnienia te są stosunkowo dobrze opisane w obszarze nauk społecznych, w szczególności w publikacjach socjologów. Szczegółowe rozważania dotyczą natomiast pozycji mediów i organizacji społecznych, utożsamianych z instytucjonalnym wymiarem sfery publicznej i społeczeństwa obywatelskiego, w koncepcjach demokracji deliberatywnej. Aktorom społecznym i mediom przypisuje się w nich znaczące role w debacie publicznej, od oceny której jest uzależniana z kolei jakość demokratycznych procesów politycznych w ogóle. W rozdziale drugim uwagę skupiono na zagadnieniach procesu komunikacji politycznej, będącego integralną częścią struktury i procesów politycznych¹³, oraz zjawisku mediatyzacji uczestników tego procesu, w tym organizacji pozarządowych. Rozdział trzeci wytycza obszary zainteresowania pracy i badań empirycznych. Zaprezentowano i omówiono w nim siatkę analityczną stanowiącą podstawę analizy wzajemnych relacji mediów i organizacji pozarządowych w procesie komunikacji politycznej.

Dwa kolejne rozdziały prezentują wyniki przeprowadzonych przez autorkę badań empirycznych. Na podstawie rozważań na temat miejsca i roli organizacji pozarządowych w demokracji wytyczono dwa podstawowe obszary analizy odnoszące się do ich wzajemnych relacji: reprezentacje medialne III sektora oraz strategie komunikacyjne organizacji pozarządowych. Zarówno sfera medialnego przedstawiania, jak i strategie komunikacyjne wybranych organizacji pozarządowych zostały poddane analizie z perspektywy trzech osi, które wyznaczają relacje między instytucjonalnymi aktorami procesu komunikacji politycznej, tj.: organizacji pozarządowych i administracji publicznej, organizacji pozarządowych i partii politycznych oraz organizacji pozarządowych i mediów.

Metodologia badań została dostosowana do konkretnych obszarów analizy. **Reprezentacje medialne** organizacji pozarządowych zidentyfikowano na podstawie ilościowej i jakościowej analizy zawartości, z elementami analizy dyskursu, ogólnopolskiej prasy codziennej oraz głównych wydań serwisów informacyjnych emitowanych przez największe stacje telewizyjne w kraju oraz pogłębionych wywiadów zindywidualizowanych z dziennikarzami. Badanie przekazu mediów, w ramach którego kształtowane są reprezentacje medialne, wymaga bowiem, z jednej strony, analizy tekstów obecnych w mediach, z drugiej zaś analizy reguł decydujących o ich treści. Możliwe jest to przez badanie sposobu ich uzgadniania, ujawniania, przekazywania i utrwalania w przekazach medialnych. Niezwykle istotnym etapem analizy były wywiady z dziennikarzami, którzy

¹³ N. Garnham, *The Media and the Public Sphere* [w:] C. Craig (red.), *Habermas and the Public Sphere*, The MIT Press, Cambridge, MA–London 1992, s. 361.

przygotowywali materiały medialne dotyczące podejmowanego w pracy zagadnienia, oraz wydawcami mającymi wpływ na selekcję informacji w mediach. Umożliwiały one poznanie z jednej strony praktyk dziennikarskich dotyczących pozyskiwania informacji i przygotowywania materiałów dotyczących problematyki instytucji pozarządowych, z drugiej natomiast sposobu myślenia i kształtowania opinii na temat trzeciego sektora w środowisku nadawców, twórców przekazów. **Strategie komunikacyjne** wybranych organizacji pozarządowych zostały przeanalizowane na podstawie wywiadów zindywidualizowanych z przedstawicielami tych organizacji oraz na podstawie analizy zawartości ich witryn internetowych oraz profili społecznościowych pod tym kątem wykorzystywania przez nie dostępnych, za pośrednictwem narzędzi internetowych typu Web 1.0 i Web 2.0, form komunikacji z otoczeniem. Celem tak zaplanowanych badań empirycznych była próba opisanego: 1) reprezentacji medialnych III sektora, 2) modeli zachowań mediów wobec zagadnienia udziału organizacji pozarządowych w sferze polityki instytucjonalnej, 3) modeli strategii komunikacyjnych organizacji pozarządowych, które są uczestnikami medialnego dyskursu politycznego.

Prezentowana praca jest rezultatem moich wieloletnich zainteresowań oraz prowadzonych badań naukowych dotyczących wzajemnych relacji pomiędzy instytucjami funkcjonującymi w ramach systemu demokratycznego państwa. Swoją ostateczną formę książka zawdzięcza dyskusjom i sporom prowadzonym w gronie różnych osób, w trakcie spotkań publicznych i rozmów prywatnych. Oddając pracę do rąk czytelników, chciałabym serdecznie podziękować prof. dr hab. Teresie Sasińskiej-Klas i dr Agnieszce Szymańskiej za krytyczne uwagi w trakcie powstawania tekstu, które znalazły swe odbicie w zmodyfikowanych fragmentach pracy. Chciałabym także wyrazić głęboką wdzięczność dwóm moim pierwszym czytelnikom – prof. dr hab. Katarzynie Sobolewskiej-Myślik i prof. dr hab. Waleremu Pisarkowi, których życzliwa krytyka upewniła mnie, że warto było podjąć wysiłek badawczy. Szczególne podziękowania winna jestem moim rozmówcom, dziennikarzom i przedstawicielom instytucji obywatelskich, którzy zgodzili się udzielić wywiadów i wyczerpująco odpowiadali na moje pytania. Podziękowania należą się także Agnieszce Ciałek za pomoc w kodowaniu materiału badawczego i transkrypcji wywiadów. Wkład w prezentowane treści mają również moi studenci, którzy uczestniczyli w badaniach pilotażowych, realizowanych na potrzeby pracy, oraz często jako pierwsi byli konfrontowani z wynikami badań i spostrzeżeniami na temat analizowanych w niej zagadnień. Praca powyższa nie uzyskałaby zamierzonego kształtu wydawniczego, gdyby nie praca i zaangażowanie ze strony zespołu Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, za co pragnę serdecznie podziękować. Na koniec szczególnie dziękuję mojej najbliższej rodzinie za okazywaną mi cierpliwość na każdym etapie powstawania tej książki.